

«Κούρσα» εξοπλισμών σε έναν κόσμο-«καζάνι που βράζει»

Του Αλέξη Λιοσάτου

Με την παγκόσμια καπιταλιστική οικονομία να ασθμαίνει, τις πολιτικές λιτότητας να πολλαπλασιάζονται σε διεθνή κλίμακα και τον ρωσο-ουκρανικό πόλεμο να μαίνεται ασταμάτητα, το προηγούμενο διάστημα πληθώρα αστών αναλυτών έσεισε τον κώδωνα του κινδύνου: ένας νέος παγκόσμιος πόλεμος είναι πιθανός, και μάλιστα σύντομα. Αυτές τις δυσοίωνες προβλέψεις μοιράστηκε στις 10 Ιανουαρίου και το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ του Νταβός. Ο πόλεμος όμως δεν χρειάζεται μόνο αιτίες (που υπάρχουν σε υπερεπάρκεια), αλλά και όπλα. Έτσι, το απαισιόδοξο και τρομακτικό συμπέρασμα ότι ερχόμαστε όλο και πιο κοντά σε έναν νέο «Μεγάλο πόλεμο» υποστηρίζεται και από το γεγονός ότι το 2022 ήταν έτος που κλιμακώθηκε η διεθνής «κούρσα» εξοπλισμών, σπάζοντας όλα τα ρεκόρ για την περίοδο μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου.

Ιστορικό ρεκόρ μετά τον Ψυχρό Πόλεμο

WORLD MILITARY EXPENDITURE, BY REGION, 1988-2021



Η γενική εικόνα αποδίδεται από το γράφημα που δημοσιεύουμε και τα βασικά συμπεράσματα είναι:

- Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και τη νίκη του δυτικού ιμπεριαλιστικού στρατοπέδου επί του μπλοκ των χωρών του «υπαρκτού σοσιαλισμού», υπήρξε μια περίοδος αποκλιμάκωσης των στρατιωτικών δαπανών διεθνώς. Μέχρι και το 2002 περίπου, οι στρατιωτικές δαπάνες διεθνώς μειώθηκαν έως και 500 δισ. δολάρια.
- Η κατάληψη του Κουβέιτ από το Ιράκ το 2002 και ο ιμπεριαλιστικός πόλεμος κατά του Ιράκ το 2003 δρομολόγησαν μια νέα φάση αύξησης των στρατιωτικών δαπανών διεθνώς, που κορυφώθηκε το 2010-2011. Στο πλαίσιο αυτό, ήδη από το 2008 οι στρατιωτικές δαπάνες ξεπέρασαν τα επίπεδα του 1998.
- Στη συνέχεια και μέχρι το 2014 υπήρξε μικρή αποκλιμάκωση. Από το 2015 όμως άρχισε μια νέα περίοδος αύξησης, που κορυφώθηκε το 2022. Το έναυσμα γι' αυτή τη νέα αυξητική τάση δεν ήταν άλλο από τα γεγονότα του 2014 στην Ουκρανία (Euromaidan, ανατροπή του φιλορώσου εκλεγμένου προέδρου Γιανουκόβιτς), που είχαν αποτέλεσμα το πέρασμα της Ουκρανίας

στη σφαίρα επιρροής του δυτικού ιμπεριαλισμού. Το ξέσπασμα του πολέμου του 2022 στην Ουκρανία προετοιμάστηκε, μεταξύ άλλων, και με μια «κούρσα» εξοπλισμών.

- Έτσι, το 2022 καταρρίφθηκε ένα ιστορικό ρεκόρ για τις στρατιωτικές δαπάνες διεθνώς μετά το 1988 και την κατάρρευση της ΕΣΣΔ: για πρώτη φορά σε αυτά τα 34 χρόνια ξεπέρασαν σε αξία τα 2 τρισεκατομμύρια δολάρια, αυξημένες πάνω από 80% σε σχέση με το κατώτερο σημείο τους σε όλη αυτή την περίοδο (το 1995)!

Συμπέρασμα; Οι στρατιωτικές δαπάνες διεθνώς αυξάνονται όταν οξύνονται οι ιμπεριαλιστικοί ανταγωνισμοί και όταν συμβαίνουν γεγονότα που εισάγουν σε νέα περίοδο αντιπαράθεσεων. Αυξάνονται με τους πολέμους και αυξανόμενες προετοιμάζουν τους νέους πολέμους.

ΗΠΑ, Κίνα και Ευρώπη

Οι **ΗΠΑ** αύξησαν τις ετήσιες αμυντικές δαπάνες σε 858 δισ. δολ. Πρόκειται για ποσό-ρεκόρ, που είναι κατά 45 δισ. δολάρια υψηλότερο από αυτό που είχε προτείνει ο Αμερικανός πρόεδρος Joe Biden. Ο νέος αμυντικός προϋπολογισμός των ΗΠΑ προβλέπει την αγορά νέων οπλικών συστημάτων -συμπεριλαμβανομένων των μαχητικών αεροσκαφών F-35 της Lockheed Martin και πολεμικών πλοίων και περισσότερα κεφάλαια για την ανάπτυξη υπερηχητικών όπλων. Ακόμη, αύξηση μισθών 4,6% για τους στρατιωτικούς και αυξημένη στρατιωτική υποστήριξη σε Ταϊβάν και Ουκρανία, απέναντι σε Κίνα και Ρωσία αντίστοιχα. Προβλέπεται η παροχή στην Ουκρανία πρόσθετης βοήθειας τουλάχιστον 800 εκατ. δολαρίων το επόμενο έτος. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι ετήσιες δαπάνες του αμερικανικού Πενταγώνου είναι τρεις φορές υψηλότερες από τις αντίστοιχες οποιουδήποτε άλλου υπουργείου Άμυνας στον κόσμο.

Η **Κίνα** ανακοίνωσε τον Μάρτιο ότι θα αυξήσει τον στρατιωτικό της προϋπολογισμό κατά 7,1% το 2022. Το ποσοστό αυτό είναι υψηλότερο από τον ρυθμό αύξησης των στρατιωτικών δαπανών της

περασμένης χρονιάς (+6,8%). Η Κίνα θα αποκτήσει με αυτές τις δαπάνες των 1,45 τρισ. γιούαν (230 δισ. δολαρίων) τον δεύτερο μεγαλύτερο στρατιωτικό προϋπολογισμό στον κόσμο, πίσω μόνο από τις ΗΠΑ (740 δισ. δολάρια το 2022). Η αύξηση των στρατιωτικών δαπανών είναι καθαρά υψηλότερη από τον προβλεπόμενο ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ της. Οι στρατιωτικές δαπάνες της Κίνας αυξάνονται διαρκώς τα τελευταία 27 συναπτά έτη.

Στην **Ευρώπη**, οι αμυντικές δαπάνες αυξήθηκαν το 2021 κατά 6% σε σχέση με το 2020, φτάνοντας στα 214 δισ. ευρώ, σύμφωνα με τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Άμυνας (EDA). Κι αυτό, πριν τον πόλεμο στην Ουκρανία και πριν η Γερμανία μπει στην κούρσα των εξοπλιστικών προγραμμάτων.

Πρόκειται για αύξηση 6% σε σύγκριση με τις δαπάνες που καταγράφηκαν το 2020. Η Φινλανδία, η Ελλάδα και η Σλοβενία είναι οι τρεις χώρες που αύξησαν περισσότερο τις αμυντικές τους δαπάνες, κατά 42%, 33% και 27% αντίστοιχα.

Η **Γερμανία** ανακοίνωσε διά στόματος του καγκελαρίου Όλαφ Σολτς τον επανεξοπλισμό της. Πρόκειται για εξοπλιστικό πρόγραμμα 100 δισ. ευρώ, στο πλαίσιο του οποίου θα αναπτυχθούν μαχητικά νέας γενιάς και πλοία, σε συνεργασία με τη Γαλλία. Σύμφωνα με τους υπολογισμούς, η Γερμανία θα επενδύσει πάνω από το 2% του ΑΕΠ της στην Άμυνα.

Σε αμυντικές δαπάνες-μαμούθ, ύψους 400 δισ. ευρώ για την περίοδο 2024 -2030 προχωρεί η **Γαλλία**. Πρόκειται για αύξηση 35,5% από τα 295 δισεκατομμύρια ευρώ της περιόδου 2019-2025. Ο Μακρόν αναφέρθηκε σε ένα πρόγραμμα «μετασχηματισμού» για την προσαρμογή των ικανοτήτων των γαλλικών ενόπλων δυνάμεων στις υψηλής έντασης συρράξεις, μετασχηματισμού που έγινε περισσότερο επείγων μετά την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία.

«Η Γαλλία διαθέτει και θα διαθέτει ένοπλες δυνάμεις κατάλληλες για τις προκλήσεις του αιώνα», δήλωσε.

Για το 2022, η **Ελλάδα** δαπάνησε το 3,76% του ΑΕΠ της για στρατιωτικές δαπάνες, καταλαμβάνοντας την πρώτη θέση μεταξύ

των χωρών του NATO, με δεύτερη τις ΗΠΑ στο 3,47%. Η κυβέρνηση της ΝΔ αυξάνει συστηματικά τις στρατιωτικές δαπάνες την τελευταία τριετία, προχωρώντας συνολικά σε εξοπλιστικά προγράμματα που κόστισαν πάνω από 10 δισ. ευρώ.

Η **Βρετανία** ανακοίνωσε ότι ο στρατιωτικός της προϋπολογισμός θα πρέπει να αυξηθεί για την περίοδο 2024/25 στα 50,1 δισεκατομμύρια λίρες (60,39 δισεκατομμύρια δολάρια) από το σημερινό επίπεδο δαπανών των 48,6 δισεκατομμυρίων λιρών (58,58 δισεκατομμυρίων δολαρίων).

Τον Ιούλιο του 2022 ο **Πολωνός υπουργός Άμυνας** Μάριουζ Μπλάτσак υποσχέθηκε ότι η χώρα του θα αποκτήσει «τον ισχυρότερο στρατό ξηράς στην Ευρώπη». Η Βαρσοβία αποφάσισε να υπερδιπλασιάσει τις αμυντικές της δαπάνες από 2,4% του ΑΕΠ σε 5%, όπως επισημαίνει άρθρο της ιστοσελίδας Politico με τίτλο «Η επόμενη στρατιωτική υπερδύναμη της Ευρώπης».

Η Πολωνία ήδη διαθέτει περισσότερα τεθωρακισμένα και πυροβόλα από τη Γερμανία. Ο στρατός της είναι λίγο μικρότερος (150.000 έναντι 170.000 της Γερμανίας), αλλά ο στόχος είναι να διπλασιαστεί, φθάνοντας τους 300.000 στρατιώτες το 2035.

Στα χνάρια της Γερμανίας, η **Ιαπωνία** ανακοίνωσε επίσης πρόγραμμα επανεξοπλισμού, στο πλαίσιο του οποίου οι στρατιωτικές της δαπάνες θα γνωρίσουν αύξηση-«μαμούθ» ύψους 320 δισ. δολ. – η μεγαλύτερη στρατιωτική ενίσχυση από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Στις 16 Δεκεμβρίου 2022, η κυβέρνηση του πρωθυπουργού της Ιαπωνίας Κισίντα Φουμίο δημοσίευσε τρία στρατηγικά έγγραφα: Τη Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας (NSS), την Εθνική Στρατηγική Άμυνας (NDS) και το Πρόγραμμα Ανάπτυξης Άμυνας. Το NSS περιέγραφε την Κίνα ως τη «μεγαλύτερη στρατηγική πρόκληση» για την Ιαπωνία και τη διεθνή κοινότητα, ακολουθούμενη από τη Βόρεια Κορέα και τη Ρωσία. Το NDS καλούσε την Ιαπωνία να μη βασίζεται πλέον κυρίως στις εγγυήσεις ασφαλείας των ΗΠΑ σε ενδεχόμενο που δεχτεί επίθεση η χώρα. Η Ιαπωνία έθεσε ως

στόχους να ενισχύσει την ικανότητά της στην «αποτροπή» πυραυλικών επιθέσεων, στην εξασφάλιση ικανής ποσότητας καυσίμων και πυρομαχικών για περίπτωση πολέμου, να προωθήσει «αμυντικό» εξοπλισμό και μεταφορά τεχνολογίας σε Ινδικό και Ειρηνικό Ωκεανό (τόσο «αμυντικό» το νέο ιαπωνικό δόγμα), να αξιοποιήσει τις τεχνολογικές της δυνατότητες για στρατιωτικούς σκοπούς, να αξιοποιήσει τα υπάρχοντα αεροδρόμια και θαλάσσια λιμάνια ως επιχειρησιακές βάσεις για εκπαίδευση και ανάπτυξη των στρατιωτικών δυνάμεων κ.ά.

Στο ίδιο άρθρο έγραφε πως «Η Κίνα και η Βόρεια Κορέα ενισχύουν τα αποθέματα βαλλιστικών πυραύλων μεσαίου έως μεγάλου βεληνεκούς και πυραύλων κρουζ και αναπτύσσουν συστήματα υπερηχητικών όπλων που θέτουν υπό αμφισβήτηση την υπάρχουσα ιαπωνική άμυνα έναντι βαλλιστικών πυραύλων. Σύμφωνα με εκτίμηση του υπουργείου Άμυνας των ΗΠΑ, η Κίνα διαθέτει περίπου 2.000 βαλλιστικούς πυραύλους και πυραύλους κρουζ ικανούς να πλήξουν ιαπωνικό έδαφος. Οπότε, ως απάντηση, η Ιαπωνία φέρεται ότι θα προμηθευτεί 1.500 πυραύλους.

Η **Ρωσία** αύξησε τις στρατιωτικές της δαπάνες κατά 2,9 τοις εκατό το 2021, στα 65,9 δισεκατομμύρια δολάρια, τη στιγμή που συγκέντρωνε τις δυνάμεις της κατά μήκος των ουκρανικών συνόρων. Αυτή ήταν η τρίτη συνεχόμενη χρονιά αύξησης και οι στρατιωτικές δαπάνες της Ρωσίας έφτασαν το 4,1% του ΑΕΠ το 2021.

Καθώς προετοιμαζόταν για πόλεμο με τη Ρωσία, οι στρατιωτικές δαπάνες της **Ουκρανίας** αυξήθηκαν κατά 72 τοις εκατό (!) από την προσάρτηση της Κριμαίας το 2014.

Η **Αυστραλία** αύξησε επίσης τις στρατιωτικές της δαπάνες το 2021 κατά 4%.

Το 2021 ο στρατιωτικός προϋπολογισμός του **Ιράν** αυξήθηκε για πρώτη φορά σε τέσσερα χρόνια, στα 24,6 δισεκατομμύρια δολάρια. Η **Νιγηρία** αύξησε τις στρατιωτικές της δαπάνες κατά 56% το 2021. Την ίδια χρονιά, οι στρατιωτικές δαπάνες του **Κατάρ** ήταν

11,6 δισεκατομμύρια δολάρια, 434% υψηλότερες από αυτές του 2010, ενώ οι στρατιωτικές δαπάνες της **Ινδίας** αυξήθηκαν κατά 33% από το 2012.

Οι **γειτονικές της Ρωσίας χώρες** -από τη Νορβηγία μέχρι τη Μογγολία- αύξησαν τις στρατιωτικές τους δαπάνες, η Φινλανδία και η Σουηδία προσανατολίζονται προς ένταξη στο NATO και η Λετονία επαναφέρει την υποχρεωτική στράτευση.

Η **Τουρκία** αύξησε επίσης τις δαπάνες για τον στρατό κατά 30% και σχεδιάζει να τις αυξήσει κατά επιπλέον 50% το 2023. Η Τουρκία ενίσχυσε τη στρατιωτική της ισχύ τον περασμένο χρόνο, ανεβαίνοντας δύο θέσεις στην Κατάταξη Στρατιωτικής Ισχύος του 2023 με βάση την ιστοσελίδα Global Fire Power. Στην 11η θέση της διεθνούς κατάταξης, κατέχει πλέον την υψηλότερη κατάταξη στην περιοχή Μέσης Ανατολής και Βόρειας Αφρικής. Ενδεικτικά να αναφερθεί επίσης ότι η εμπόλεμη **Ουκρανία** βρίσκεται στην 15η θέση και το **Ισραήλ** στη 18η.

Εμπόριο όπλων

Με βάση τα περσινά στοιχεία, μεταξύ 2016-2020 Ηνωμένες Πολιτείες, Γαλλία και Γερμανία αύξησαν αισθητά τις εξαγωγές όπλων, σε σύγκριση με την αμέσως προηγούμενη πενταετία 2011-2015. Συνολικά, το διεθνές εμπόριο οπλικών συστημάτων σημείωσε αύξηση κατά 5% (20% σε σύγκριση με την πρώτη πενταετία του 21ου αιώνα). Οι ΗΠΑ είδαν το μερίδιό τους στην παγκόσμια αγορά να αυξάνεται από 32% σε 37%. Ευνοϊκή ήταν η εξέλιξη και για τις δύο ισχυρότερες ευρωπαϊκές δυνάμεις σε αυτόν τον τομέα, Γαλλία και Γερμανία, που κατέχουν την τρίτη και την τέταρτη θέση αντίστοιχα στην παγκόσμια κατάταξη. Η Γαλλία όχι μόνον εδραιώθηκε στην τρίτη θέση, αλλά σημείωσε θεαματική αύξηση των εξαγωγών της κατά 44%, για να φθάσει να εκπροσωπεί το 8,2% του παγκόσμιου εμπορίου όπλων. Από την πλευρά της, η Γερμανία είδε τις εξαγωγές της να αυξάνονται κατά 21% την ίδια πενταετία, παρά το γεγονός ότι η κυβέρνησή της κάνει λόγο για πολιτική «περιορισμένων» εξαγωγών και «πάγωσε» τις πωλήσεις νέων οπλικών συστημάτων σε Σαουδική

Αραβία και Τουρκία.



Πυρηνικά

Ο αριθμός των πυρηνικών κεφαλών έβαινε μειούμενος μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Έπειτα από τρεις δεκαετίες είχε περιοριστεί στο ένα πέμπτο σε ολόκληρο τον πλανήτη, μέχρι το 2020, οπότε οι μεγάλες πυρηνικές δυνάμεις άρχισαν να επενδύουν στην ανανέωση και τον εκσυγχρονισμό των οπλοστασίων τους. Οι δαπάνες για πυρηνικά όπλα συνέχισαν να αυξάνονται το 2021 και 2022. Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στις δαπάνες των ΗΠΑ (αύξηση το 2021 κατά 12,7% συγκριτικά με το 2020), της Κίνας (+10,4%) και σε μικρότερο βαθμό της Ρωσίας, της Βρετανίας και της Γαλλίας.

Στο πλαίσιο αυτό, η Κίνα εκτιμάται ότι θα υπερδιπλασιάσει τις πυρηνικές της κεφαλές μέχρι το 2030 και θα τις υπετριπλασιάσει μέχρι το 2035!

Εξοπλισμοί, λιτότητα και κίνδυνος

αφανισμού

Συνολικά οι παγκόσμιες στρατιωτικές δαπάνες πρώτη φορά ξεπέρασαν το 2021 τα 2 τρισ. (για την ακρίβεια 2,1 τρισ.) δολάρια και μάλιστα αυξήθηκαν για 7η συνεχόμενη χρονιά. Ο στρατιωτικός προϋπολογισμός του NATO εκτιμάται ότι αυξήθηκε το 2023 κατά σχεδόν 26%. Σύμφωνα με τον επικεφαλής της ευρωπαϊκής διπλωματίας, Ζοζέπ Μπορέλ, τα κράτη-μέλη της ΕΕ σχεδιάζουν να αυξήσουν τις στρατιωτικές τους δαπάνες κατά 70 δισεκατομμύρια ευρώ έως το 2025.

Ο στρατιωτικός προϋπολογισμός του πλανήτη αναμένεται να φτάσει σε νέο ιστορικό υψηλό το 2023. Σύμφωνα με το Διεθνές Ινστιτούτο Ερευνών για την Ειρήνη της Στοκχόλμης (SIPRI), ο παγκόσμιος στρατιωτικός προϋπολογισμός έχει αυξηθεί κατά 9% σε πραγματικές τιμές μόνο τα τελευταία δέκα χρόνια. Τριάντα πέντε από τις 40 χώρες που αντιπροσωπεύουν περισσότερο από το 60% των παγκόσμιων στρατιωτικών δαπανών, αύξησαν τους αμυντικούς προϋπολογισμούς τους το 2022. Ο προϋπολογισμός του Πενταγώνου θα αυξηθεί κατά 10% το 2023 και οι αμυντικές δαπάνες στην Ευρώπη θα διπλασιαστούν κατά 1,5% μέχρι το 2026.

Εν τω μεταξύ, νέα προγράμματα λιτότητας (θα) συνοδεύουν κάθε «επένδυση» στους εξοπλισμούς: «Κάθε ευρώ που δαπανάται για την άμυνα είναι ένα ευρώ που δεν επενδύεται στην υγεία, τη στέγαση, τις συντάξεις και την εκπαίδευση», δήλωσε η Αλεξάντρα Μαρκστάινερ, στρατιωτική εμπειρογνώμονας στο Peace Research Institute της Στοκχόλμης.

Ζούμε σε μια περίοδο όπου διεθνώς μια νέα οικονομική κρίση караδοκεί, οι εξοπλισμοί αυξάνονται, η Ακροδεξιά ενισχύεται, οι εντάσεις μεταξύ Μεγάλων Δυνάμεων οξύνονται, η λιτότητα, η ανεργία και η ακρίβεια οδηγούν δισεκατομμύρια ανθρώπους σε απελπισία. Η προηγούμενη ιστορική περίοδος που συνδύασε παρόμοια εκρηκτικά χαρακτηριστικά οδήγησε σε παγκόσμιο πόλεμο.

Η Ιστορία διδάσκει ότι οι «παγκόσμιοι» πόλεμοι αποτελούν την «ύστατη λύση» για να βγει ο καπιταλισμός από τα αδιέξοδά του,

όταν όλες οι άλλες λύσεις αποτυγχάνουν. Η αφορμή μπορεί να είναι μια επίθεση της Ρωσίας στην Ουκρανία ή της Κίνας στην Ταϊβάν. Οι αιτίες όμως πρέπει να αναζητηθούν στον τρόπο οργάνωσης της παραγωγής, στην πτωτική τάση του κέρδους που οδηγούν το σύστημα σε παρακμή και στην αδυσώπητη πάλη μεταξύ των αντίπαλων «εθνικών» αρχουσών τάξεων για την ηγεμονία και τη διασφάλιση των κερδών και της κυριαρχίας τους.

Ο προηγούμενος παγκόσμιος πόλεμος άφησε πίσω του δεκάδες εκατομμύρια νεκρούς. Ένας ενδεχόμενος πόλεμος σήμερα, πιθανά και με χρήση πυρηνικών, είναι ικανός να αφανίσει την ανθρωπότητα.

Παλιά συνθήματα όπως το «ψωμί, γη, ειρήνη» που έγραψε η σημαία της Ρωσικής επανάστασης, γίνονται τρομακτικά επίκαιρα. Η «ξεπερασμένη» και η «μιας άλλης εποχής» Ρωσική επανάσταση ήταν επίσης η «μέθοδος» που σταμάτησε τον Α' ΠΠ: με τον πόλεμο των στρατιωτών απέναντι στους ομόεθνους αξιωματικούς, με τη συναδέλφωση Ρώσων και Γερμανών φαντάρων στα μέτωπα, με το κύμα εξεγέρσεων και επαναστάσεων που ξέσπασε στις άλλες χώρες και μετέτρεψε τον δι-εθνικό πόλεμο (απέναντι σε άλλα «έθνη») σε ταξικό πόλεμο (από τους εργάτες ενάντια στους πλούσιους) σε κάθε χώρα.

Η σημερινή Αριστερά (εννοούμε την πραγματική Αριστερά και όχι αυτή που θα σπεύσει να δώσει χείρα βοηθείας στη δική της αστική τάξη σε ενδεχόμενο πολέμου) οφείλει να ανατρέξει και να εμπνευστεί από εκείνες τις παραδόσεις, να ενισχυθεί οργανώνοντας τους κοινωνικούς αγώνες του σήμερα με κέντρο τις ανάγκες των απλών ανθρώπων, τον μισθό, τη σύνταξη, τη θέρμανση κοκ, ενάντια στο κεφάλαιο, τις κυβερνήσεις, τον εθνικισμό, τον милитарισμό και τις άχρηστες εξοπλιστικές δαπάνες. Γιατί τα πιο δύσκολα είναι μπροστά μας και ίσως πολύ πιο σύντομα απ' ό,τι φανταζόμαστε.